

КРЕДИТНИЙ РИЗИК ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА СИСТЕМИ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ ТА РОЛЬ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ У ЇХ ФОРМУВАННІ

Розглянуто наявні в науковій думці підходи до визначення категорії «кредитний ризик» та запропоновано авторський підхід до категорії, що вивчається. Встановлено наявність взаємозв'язку між кредитним ризиком та проблемним кредитом.

Ключові слова: *кредитний ризик, проблемний кредит.*

Постановка проблеми. Світова фінансова криза, яка розгорнулася в 2008 р., значно вплинула на всі без винятку суб'єкти господарювання України. Особливо гостро цей вплив відчув банківський сектор економіки. Пріоритетним напрямом діяльності сучасних українських банківських установ були і залишаються кредитні операції. Саме вони приносять левову частку доходів банку. Тому вони є і найбільш ризикованими в діяльності банків та можуть призвести до значних фінансових збитків. А враховуючи той факт, що з настанням фінансово-економічної кризи можливість вчасно розрахуватися за кредитними зобов'язаннями скоротилася, тобто зросла ймовірність виникнення проблемних кредитів, а звідси і реалізації кредитного ризику, особливо актуальним є дослідження категорії «кредитного ризику» з метою поліпшення якості кредитних портфелів та мінімізації негативного впливу на результати діяльності банківських установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням категорії «кредитного ризику» займалися А. Мороз, М. Савлук, Л. Примостка, А. Загородній, Г. Вознюк, Т. Смовженко, Ф. Бутинець, А. Герасимович та інші вітчизняні та зарубіжні вчені.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний теоретичний та практичний інтерес до проблеми, питання вивчення кредитного ризику з метою мінімізації фінансових втрат та запобігання виникненню проблемних кредитів усе ще лишається відкритим.

Формулювання мети статті. Метою цього дослідження є вивчення сутності категорії «кредитний ризик» та встановлення взаємозв'язку між кредитним ризиком та проблемним кредитом.

Виклад основного матеріалу. У науковій думці сьогодні існує досить багато визначень категорії «кредитний ризик», але маємо констатувати відсутність єдиного підходу до визначення цієї категорії.

У нормативно-правових актах України визначення кредитного ризику дається в Постанові Правління Національного банку України № 279 та в Методичних вказівках з інспектування банків.

Так, у Постанові Правління НБУ № 279 кредитний ризик визначено як ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і

основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься) [1].

Визначення кредитного ризику в Методичних вказівках з інспектування банків, на наш погляд, є більш точним та повним. Кредитний ризик у них визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція – на балансі чи поза балансом [2]. Так, кредитний ризик виникає не тільки при кредитних операціях, а можливий також і в інвестиційній діяльності банку при операціях з акціями, облігаціями, свопами, форвардами, ф'ючерсами, опціонами; при операціях кредитного характеру (лізинг, факторинг, форфейтинг); за наявності кореспондентських і депозитних рахунків певного банку в інших банках; при гарантійних операціях тощо [9].

Відповідно до принципів управління кредитними ризиками Базельського комітету з банківського нагляду найпростішим визначенням кредитного ризику є визначення його як можливості невиконання позичальником або протилежною стороною взятих на себе зобов'язань відповідно до встановлених умов [16].

У другій редакції Базельського комітету з банківського нагляду (Базель II) кредитний ризик визначають ризиком втрат, що виникають внаслідок дефолту в кредитора або контрагента. При цьому відзначається можливість виникнення кредитного ризику не лише при проведенні кредитних операцій, але й при інших банківських операціях [17].

Визначення кредитного ризику провідними науковцями сьогодення наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «кредитний ризик»

Автор	Визначення поняття «кредитний ризик»
Ф. Бутинець, А. Герасимович	Кредитний ризик – імовірність неповернення позичальником отриманого кредиту та процентів за користування позицією в результаті фінансових ускладнень, фінансового краху чи шахрайства [6, с. 161]
Р. Шевченко	Кредитний ризик – це ризик несплати в установленний строк основного боргу і процентів за позичками, що належать кредитору [7, с. 31]
Ю. Коробова, Ю. Рубіна, В. Солдаткіна	Кредитним ризиком називають ризик неповернення кредиту боржником відповідно до строків та умов кредитного договору [8, с. 320]
А. Мороз, М. Савлук	Кредитним ризиком називають ризик несплати у визначений строк основного боргу і процентів за позичками, що належать кредитору [13]
Л. Примостка	Кредитний ризик – імовірність того, що позичальник не зможе виконати свої зобов'язання згідно з кредитною угодою [4, с. 85]
А. Загородній, Г. Вознюк, Т. Смовженко	Кредитний ризик – імовірність невиконання позичальником своїх зобов'язань щодо кредитора – банківської установи [3, с. 391]
П. Роуз	Кредитний ризик – імовірність того, що вартість частки активів банку, особливо кредитів, зменшиться або зведеться до нуля [5, с. 142]
В. Грушко, О. Пилипченко, Р. Пікус	Кредитний ризик це – невпевненість кредитора в тому, що боржник буде спроможний і матиме наміри виконати свої зобов'язання відповідно до термінів та умов кредитної угоди [10]

Автор	Визначення поняття «кредитний ризик»
Д. Наумов	Кредитний ризик – можливий спад прибутковості банку або втрата частини акціонерного капіталу в результаті неспроможності позичальника погасити і обслуговувати отриманий кредит [12]
Р. Яворський	Кредитний ризик – імовірність зміни грошового потоку як у кількісному, так і часовому вимірі, під час кредитної операції як з боку кредитора, так і з боку позичальника [14]
А. Граділь	Кредитний ризик – це ризик схильності до втрат, якщо контрагент по угоді не виконує своїх зобов'язань у відповідний термін [15]
О. Пернарівський	Кредитний ризик – міра невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися забезпеченням повернення позичених коштів [11]

Аналізуючи визначення кредитного ризику, слід відзначити, що переважна більшість дослідників (Ф. Бутинець, А. Герасимович, Р. Шевченко, Ю. Коробова, Ю. Рубіна, В. Солдаткіна, А. Мороз, М. Савлук, Л. Примостка, В. Грушко, О. Пилипченко, Р. Пікус, Д. Наумов, Р. Яворський) вбачають у кредитному ризику ймовірність неповернення кредиту та відсотків за користування ним. Лише в деяких з визначень (Ф. Бутинець, А. Герасимович, В. Грушко, О. Пилипченко, Р. Пікус, Д. Наумов) увага акцентується на тому, що причиною можливого виникнення кредитного ризику є небажання або дефолт позичальника. Варто відзначити, що є також інші фактори виникнення кредитного ризику, якими є внутрішньобанківські фактори та зовнішні фактори, які не залежать від діяльності банків та їх контрагентів.

У деяких з наведених визначень (Ф. Бутинець, А. Герасимович, Ю. Коробова, Ю. Рубіна, В. Солдаткіна, А. Мороз, М. Савлук, Л. Примостка, А. Загородній, Г. Вознюк, Т. Смовженко, В. Грушко, О. Пилипченко, Р. Пікус, Д. Наумов, Р. Яворський) учасниками кредитного ризику визнаються лише банк та позичальник, хоча кредитний ризик може виникати не лише в кредитній діяльності.

У науковій думці існують визначення кредитного ризику, які, на наш погляд, є досить спірними. Так, окремою позицією хочеться виділити визначення кредитного ризику, яке сформулював О. Пернарівський, в якому коло операцій, в яких може бути присутній цей вид ризику, не окреслюється лише кредитними операціями. Учасниками фінансових угод дослідник називає банк та його контрагентів, якими можуть бути не лише позичальники. Але включення до визначення поняття кредитного ризику тези про те, що «не вдасться скористатися забезпеченням повернення позичених коштів», нам видається тут зайвим, адже автор поєднує поняття кредитного ризику та безнадійного кредиту. Таке поєднання є недоречним, тому що момент виникнення кредитного ризику та процес компенсації кредиту за рахунок реалізації забезпечення за кредитом знаходяться на протилежно різних етапах процесу кредитування.

Проаналізувавши визначення категорії «кредитний ризик», які надаються провідними дослідниками та наявні в нормативно-правових актах, пропонуємо авторське бачення цієї категорії. Під **кредитним ризиком** пропонується розуміти ймовірність невиконання позичальником, контрагентом або емітентом своїх зобов'язань щодо кредитора (банківської установи) в результаті дії внутрішніх та зовнішніх щодо банку факторів.

Кредитний ризик не лише посідає основне місце в структурі банківських ризиків, але і тісно пов'язаний з іншими видами ризиків. Так, якщо кредит-

ний ризик реалізувався та призвів до фінансових втрат, то банківська установа стикається з ризиком ліквідності та неплатоспроможності (звідки виникає і ймовірність депозитного ризику), ризиком втрати репутації. Крім того, кредитні операції можуть супроводжуватися валютним ризиком (у випадку, коли кредит видається в іноземній валюті), інфляційним ризиком (у випадку видачі довгострокового кредиту з фіксованою процентною ставкою), відсотковим ризиком (при видачі кредиту з плаваючою процентною ставкою), ринковим ризиком (при зміні ринкової вартості забезпечення кредиту) [9].

Місце кредитного ризику в системі ризиків банку пропонуємо подати у вигляді рис. 1.

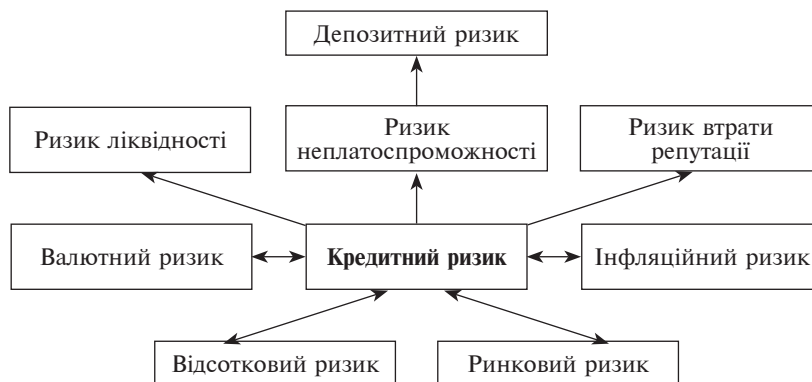

Рис. 1. Кредитний ризик у системі ризиків банку

Найбільш важливою класифікаційною ознакою кредитного ризику, на наш погляд, є фінансові наслідки реалізації цього виду ризику, оскільки банківську установу цікавить саме очікування на позитивний фінансовий результат. Отже, фінансовими наслідками реалізованого кредитного ризику можуть бути фінансові втрати, втрачена вигода та отримання доходу. Найменш привабливим результатом для банку є отримання фінансових втрат.

Тому банк докладає максимум зусиль та використовує всі наявні методи для запобігання саме такому розвитку подій. Момент, коли позичальник не вносить черговий платіж за кредитом, стає моментом початку реалізації кредитного ризику в найгіршому його варіанті (тобто понесення фінансових збитків), а також моментом виникнення простроченої заборгованості або проблемного кредиту.

Потрібно відзначити, що основним генератором реалізації кредитного ризику і отримання фінансових втрат є проблемні кредити. Поняття «кредитного ризику» та «проблемного кредиту» тісно пов'язані та перебувають в причинно-наслідковій залежності, що ми спробуємо довести.

Для цього розглянемо процес кредитування поетапно та визначимо, на яких з цих етапів з'являються кредитні ризики та проблемні кредити. Етапи процесу кредитування зобразимо на рис. 2.

Етап 1. Клієнт (фізична або юридична особа) звертається до банку з проханням про видачу кредиту.

Етап 2. Банк розглядає таку можливість, вивчає кредитоспроможність позичальника та приймає рішення про видачу кредиту або відмову від кредитування. Цікавим моментом на цьому етапі є те, що фактично кредитний ризик ще не виник, а оцінка кредитоспроможності позичальника як метод управління банківськими ризиками вже реалізується.

* Під реалізованим кредитним ризиком будемо розуміти ризик, результатом якого є фінансові втрати.

Рис. 2. Етапи процесу кредитування з точки зору присутності категорій «кредитного ризику» та «проблемного кредиту»

Етап 3. У разі позитивного щодо контрагента рішення укладається кредитний договір та надається кредит. Саме на цьому етапі фактично виникає кредитний ризик.

Етап 4. Моніторинг і контроль за умовами виконання кредитного договору. Розглядаючи цей етап з точки зору реалізації кредитного ризику, потрібно відзначити, що можливі два варіанти розвитку подій. У першому випадку кредит буде погашено вчасно та в повному обсязі без затримок платежів. На жаль, можлива й інша ситуація, коли контрагент банку затримує платежі за кредитом або виплати взагалі припиняються. Тобто кредитний ризик реалізувався, а кредит переходить до категорії «проблемних». Банк, використовуючи всі можливі методи управління проблемними кредитами, серед яких штрафи, пеня, особисті розмови з позичальником, поручителем, реалізація застави (в разі її наявності), намагається мінімізувати свої втрати. Якщо методи управління проблемними кредитами мали позитивний ефект, кредит та відсотки за ним повертаються банку, що є наступним етапом процесу кредитування. В іншому випадку наданий банком кредит та відсотки за його користування не повертаються. Такий кредит переходить до категорії безнадійних.

Етап 5. Повернення кредиту і відсотків за його користування.

Висновки. Розглянуто наявні в науковій думці підходи до визначення категорії «кредитний ризик» та запропоновано авторський підхід до категорії, що вивчається, як ймовірність невиконання позичальником, контрагентом або емітентом своїх зобов'язань щодо кредитора (банківської установи) в результаті дії внутрішніх та зовнішніх щодо банку факторів. Встановлено наявність взаємозв'язку між кредитним ризиком та проблемним кредитом. Доведено, що поняття «кредитного ризику» та «проблемного кредиту» тісно пов'язані та перебувають в причинно-наслідковій залежності.

Список використаної літератури

1. Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків. Постанова Правління Національного банку України № 279 від 06.07.2000 р.
2. Методичні вказівки Правління Національного банку України з інспектування банків «Система оцінки ризиків» 15.03.2004 № 104.
3. Загородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – Вид. 4-те, перероб. та доп. – Львів: Вид-во Львівського банківського інституту НБУ, 2002. – 566 с.
4. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку: навч. посіб. / Л.О. Примостка. – К.: КНЕУ, 1999. – 280 с.
5. Роуз Питер С. Банковский менеджмент / Питер С. Роуз; пер. с англ. со 2-го изд. – М.: Дело, 1997. – 768 с.
6. Бутинець Ф. Аналіз діяльності комерційного банку: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю «Банківський менеджмент» / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця та проф. А.М. Герасимовича. – Житомир: ПП «Рута», 2001. – 384 с.
7. Шевченко Р.І. Кредитування і контроль: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Р.І. Шевченко. – К.: КНЕУ, 2002. – 183 с.
8. Коробов Ю.М. Банковский портфель – 2 (Книга банковского менеджера. Книга банковского финансиста. Книга банковского юриста) / Ю.М. Коробов, Ю.Б. Рубина, В.И. Солдаткин. – М.: СОМИНТЭК, 1994. – С. 752.
9. Вовк В.Я. Кредитування і контроль: навч. посіб. / В.Я. Вовк, О.В. Хмеленко. – К.: Знання, 2008. – 463 с.
10. Грушко В.І. Управління фінансовими ризиками / В.І. Грушко, О.І. Пилипенко, Р.В. Пікус. – К.: Інститут економіки та права «Крок», 2000. – 168 с.
11. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків / О. Пернарівський // Вісник НБУ. – 2004. – № 4. – С. 44–48.
12. Наумов Д.О. Класифікація ризиків у міжнародній практиці / Д.О. Наумов // Економіка та держава. – 2007. – № 1. – С. 38–40.
13. Мороз А.М. Банківські операції: підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук. – Харків: ХНУ, 2006. – 165 с.
14. Яворський Р. Розвиток банківської системи в Україні / Р. Яворський // Матеріали досліджень переможців всеукраїнського конкурсу «Економічні реформи в Україні». – К., 1999. – 244 с.
15. Граділь А.І. Фінансові ризики у банківській діяльності: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / А.І. Граділь. – Харків: ХНУ, 2006. – 20 с.
16. Принципи управління кредитними ризиками. Базельський комітет з банківського нагляду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.gada.gov.ua/laws/show/996_035
17. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework – Comprehensive Version [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs54.htm>

Рассмотрены существующие в научной мысли подходы к определению категории «кредитный риск» и предложено авторское видение изучаемой категории. Установлено существование взаимосвязи между кредитным риском и проблемным кредитом.

Ключевые слова: *кредитный риск, проблемный кредит.*

In the given article the methods of defining the category «credit risk», are examined due to existing scientific thoughts; it is recommended the authors way / method to abovementioned category; it is determined the availability of interconnection on between credit risk and problem credit.

Key words: *credit risk, problem credit.*

Одержано 15.02.2013.